

Hans Lynges

»små, ubehjælpssomme tegninger«

– til de første danske læsebøger for grønlandske skolebørn

Af Inge Kleivan

To år efter Hans Lynges død blev der i sommeren 1990 flere steder afholdt mindeudstillinger. I Københavns kommunes udstillingsbygning Nikolaj kunne man se et stort udvalg af Hans Lynges skulpturer, malerier, pasteller, akvareller og enkelte tegninger, og i Grønlandernes hus i Løvstræde var der en mindre, men også meget spændende udstilling om Hans Lynges indsats som fortæller og illustratør. Her var der udstillet eksempler på Hans Lynges mange bøger, artikler og oversættelser foruden illustrationer til hans egne og til andres værker. I forbindelse med den sidste udstilling udgav Nunatta Atuagaateqarfia – Grønlands Landsbibliotek – en litteraturliste, hvor titlerne på Hans Lynges litterære produktion, incl. illustrationer var registreret.

Både i litteraturlisten og på de to udstillinger var Hans Lynges repræsenteret med enkelte »tidlige arbejder« fra 1930'erne. Men hans karriere som kunstner var startet allerede i 1920'erne, og det er sandsynligvis nogle af hans tidligste tegninger, der er blevet gransket mest og har været til størst glæde for det største

antal mennesker. Allerede som 19-årig fik Hans Lynges nemlig lejlighed til at lave illustrationerne til »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn I«, som blev udgivet af seminarieforsøger Aage Bugge og trykt i Nuuk i 1926.

Hans Lynges var allerede som barn optaget af at tegne, og han dyrkede sin tegneinteresse sammen med klassekammeraten Frederik Nielsen. I en hilsen til Frederik Nielsen i anledning af at denne fyldte 70 år, skrev Hans Lynges bl.a. »Som drenge havde vi to det tilfælles, at vi kun hist og her deltog i de andre drenge's raske leg. Vi havde tidligt fundet behag i papir og blyant« (1975:17). Ti år senere da Frederik Nielsen fyldte 80 år, gik Hans Lynges mere i detaljer og mindedes, hvordan »vi begyndte at tegne sammen, idet vi forsøgte at skabe et

Inge Kleivan, født 1931, mag.art i eskimologi, fhv. lektor ved Københavns Universitet. Har skrevet om mange forskellige emner vedr. sprog, kultur og samfund i Grønland. Som gæsteforsker tilknyttet Institut for Eskimologi, Strandgade 100 H, 1401 København K.

1.

En pige.

En dreng.

Forsidetegningen er benyttet som illustration til bogens første stykke. I virkelighedens verden var der ikke en skolepult i denne bredde til hver elev; det var ikke engang alle grønlandske børn, der sad ved skolepulte. Hans L ynges tegning illustrerer fint de lærevillige skolebørn repræsenteret ved en dreng og en pige med øjnene i bøgerne (stk. 1, bind I).

nøjagtigt billede af (det) samme. Vi brugte Atuagagdliutit og Biblens illustrationer som modeller, og når vi var færdige med tegningen, skyndte vi os hen til den anden for at få en kommentar» (1985:21).

Begge gennemførte den 6-årige uddannelse på seminariet i Nuuk 1921-1927. Hans Lynge blev optaget, lige før han fyldte 15 år, så han var færdiguddannet bare 20 år gammel. Eleverne på seminariet var delt i to klasser, for der blev kun optaget nye elever hvert tredje år, og kun første klasse blev undervist i tegning. Det var Anda Høegh, der netop i 1921 var vendt tilbage fra videre-

uddannelse i Danmark, der havde klassen i tegning. Det første år angives hans titel i seminariets årsberetning som præsteviet overkateket, derefter som fungerende førstepræst. Som alle andre af datidens kateketer og præster havde han foruden sit arbejde i kirkens tjeneste også undervisningsforpligtelser.

Første seminarieklasser havde to timers undervisning i tegning om ugen, og opgaverne synes at have været meget bundne. Om arbejdet i undervisningsåret 1921-22 står der således i årsberetningen: »Øvelser efter Fortegning. Tegneinspektør Andersens plane Figurer har været benyttet fra Nr. 1-14«, og for 1922-23 står der det samme, dog med tilføjelsen »Perspektivtegning«. Endelig hedder det om året 1923-24: »Fremadskridende Undervisning i Tegning med Benyttelse af Tegneinspektør Andersens Fortegning, senere efter forskellige Brugsgenstande og Fugle«. Der kan vist ikke være tvivl om, at fuglene har været udstoppede. Hans Lynge sluttede sin tegneundervisning på seminariet med topkarakteren ug i 1924.

Mens Hans Lynge gik på seminariet, fik han dog også lejlighed til at udfolde sig mere frit. Det første elevblad på seminariet blev startet på den tid. Det hed »Kammerat« og var håndskrevet. Redaktøren var Hans L ynges klassekammerat Pavia Petersen. Ifølge Frederik Nielsen var bladet »af og til forsynet med morsomme tegninger, udført af vore dygtigste tegnere, f.eks. af Hans Lynge« (1957:160). Der var nemlig flere, der var dygtige til at tegne, og der blev givet to ug'er i tegning i Hans L ynges klasse. Frederik Nielsen fik mg+.

kisitsiniutit

kalâtdlit atuarfîne atortugssat

II

Tegningen af Ole, der skriver tal på tavlen i »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn I« blev få år efter genbrugt, da den kom på forsiden af »kisitsiniutit kalâtdlit atuarfîne atortugssat« 'Regnebog for den grønlandske skole' udarbejdet af Mikael Gam på grundlag af »Landsbyskolens Regnebog«. Bind III udkom i 1928, bind II i 1930 (genudgivet i 1941 og 1952) og endelig udkom bind I i 1935 (genudgivet i 1955). Eleverne har nikket genkendende til tegningen, men iøvrigt er det ikke angivet i regnebøgerne, at den er lavet af Hans Lynge.

81. Efteraar.

En kvinde To børn.

Kvinden, der plukker bær sammen med de to børn, har hårtop. I slutningen af teksten gøres der specielt opmærksom på hendes frisure, så børnene kan lære ordet top: »Se på billedet. Peg paa mor. Peg paa hendes top. Tegn en top« (stk. 81, bind I). På det tidspunkt var hårtoppen ved at gå af mode. Mens pigerne på Stephen Møllers tegninger til ABD'en, der udkom i 1910, alle havde hårtop, så har pigerne på Hans L ynges tegninger fra 1926 alle fletninger. Da bogen blev genoptrykt for sidste gang i 1951, var det kun enkelte ældre kvinder i Vestgrønland, der fortsat holdt fast ved den gamle frisure.

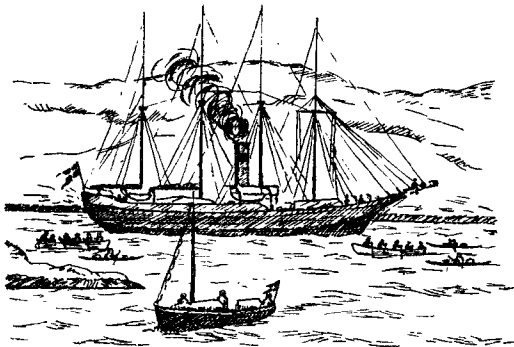
Det andet ug tilfaldt Pavia Petersen, som nåede at markere sig både som forfatter, oversætter og maler inden sin tidlige død i 1943. Pavia Petersen kom ikke til at fungere længe som kateket, for han blev syg af tuberkulose og måtte pensioneres. »Pensionen var en ren sulteløn«, skriver Frederik Nielsen i en artikel om Pavia Petersens digte, men »heldigvis var Pavia alsidigt begavet. Et af hans bedste talenter var akvarel- og oliemaling. Det var det, der gav ham den største ekstrafortjeneste efter hans pensionering. Hans malerier var meget efterspurgt, selv i Danmark. Ikke mindst efter hans død; sådan er kunstnerens lod« (1956:125-126).

Også Hans Lyng blev tidligt pensioneret som kateket på grund af tuberku-

lose. Det var allerede i 1931, men hans skæbne blev en helt anden end Pavia Petersens. Hans Lyng fik et langt liv og opnåede stor anerkendelse som ord- og billedkunstner både i Grønland og i Danmark, længe før han døde. Men også Hans Lyng oplevede økonomisk vanskelige tider. Da han i et interview i 1966 i forbindelse med sin 60-års fødselsdag så tilbage på sit liv, fortalte han bl.a.: »Livet var dengang meget hårdt for en tuberkuloseramt, der havde kone og børn. Jeg havde 30 kr. om måneden til at leve af, og jeg måtte sælge tegninger og små akvareller til danskerne i min by for 15 kr. stykket for at få en lille ekstraindtægt« (Jûlut 1968).

Gennem årene kom Hans Lyng til at udføre adskillige store bestillingsarbejder. Det begyndte i det små, mens han

34. Skibet er kommet.

Et dampskib. En motorbaad. Robaad. Kajakker.

»Skibet er kommet«. Omkring dampskibet ligger en motorbåd, to robåde og tre kajakker. Man kan måske undre sig over, at der ikke er konebåde med på tegningen og iøvrigt heller ikke på andre tegninger, men det er simpelthen udtryk for, at konebåde allerede i 1920'erne var sjældne, særligt i byerne, eller kolonierne, som de hed den gang (stk. 34, bind I). På andre tegninger ses en sejlbaad og en lille pram.

100. Aftensang.

Jeg ved en dejlig have,
hvor roser staa i flor;
den skabte Gud til gave
for alle børn paa jord.

Hans L ynges illustration til børneaftensangen, som er bogens sidste stykke, viser en lille pige med hænderne fromt foldede. Hun sidder på briksekan- ten med dynerne stablet op bagved, og hun er iført sit fineste tøj med perlekrave og en type kamikker med knæstykker, som i dag stort set kun bruges af ældre kvinder og enkelte ganske små piger (stk. 100, bind I).

endnu var elev på seminariet. I sine ungdomserindringer fortæller han om dengang, der i 1926 blev rejst radiomaster og opført en radiostation i Nuuk. Lederen af arbejdet, ingeniør Galster, bestilte bordkort til rejsegildet. »Og fordi han havde hørt, at jeg havde fået den bedste karakter i tegning, kaldt han mig til sig for at bestille kortene. Det blev så radiofjeldet med dets mange master og huse, som var et pænt motiv« (1988: 100).

Mens bordkortene kun kom en ud- søgt lille skare for øje, så nåede den anden store bestillingsopgave, som Hans Lynge udførte samme år, illustrationer- ne til den danske læsebog, ud til størstedelen af befolkningen i Vestgrønland. Det er ikke oplyst, hvor stort første oplag var, men andet oplag, som udkom i 1933, var på 5000 eksemplarer, og tredje oplag fra 1943 var på 7000 eksemplarer, og der kom endnu et oplag i 1951. »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn II«, som udkom i 1928, og som Hans Lynge også leverede illustrationer til, blev genoptrykt i 1940 i 5.000 eksemplarer og igen i 1952.

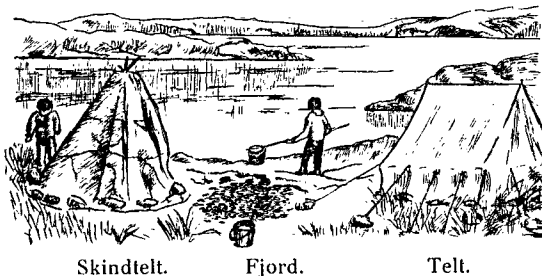
22.

Dorthe syr.

På tegningen af Dorthe, der syer julegave til sin mor, har Hans Lynge lagt vægt på at vise pigens fine perlebroderede mumfediser. Ordet forekommer dog ikke i teksten, og de fleste af datidens grønlandske lærere ville formodentlig være blevet rådvilde, hvis børnene havde spurgt om, hvad de hed på dansk (stk. 22, bind I).

79. Sommer.

Hans Lynges skildring af en sommeridyl i en grønlandsk fjord, hvor de små fisk, ammassætterne, øses op og lægges til tørre på klipperne (stk. 79, bind I).

Hans Lynge omtalte selv mange år senere disse første bogillustrationer som »små, ubehjælpssomme tegninger«, men han føjede til: »Jeg husker endnu, hvilken glæde jeg nød ved arbejdet og samarbejdet med min lærer« (1964:16).

Aage Bugge var født i et kolonibestyrerhjem i Nanortalik i 1896 og var i 1921 vendt tilbage til Grønland for at virke som præst. Kun 29 år gammel blev han i 1925 forstander for seminariet. 1925 var også året, hvor dansk på papiret blev gjort til et obligatorisk fag i den grønlandske børneskole, selv om der manglede både skolebøger og lærere, der kunne undervise i faget. Bugge gjorde en stor indsats for at styrke faget, dels ved at intensivere undervisningen i dansk på seminariet og dels ved at lave danske læsebøger for børneskolen.

Der var meget stor spredning i dansk-kundskaberne blandt de 14 studerende i

Hans Lynges klasse, der bestod seminariets afgangseksamen i 1927. Årsberetningen røber, at Frederik Nielsen og Hans Lynge toppede med henholdsvis ug og ug+ i mundtligt dansk og ug+ og mg+ i skriftligt dansk, Pavia Petersen fik to mg'er, men der faldt også bundkarakterer som et tg og fire tg+er.

De kateketer, der tidligere var udgået fra seminariet, kunne gennemgående ikke ret meget dansk. Hertil kom, at mange af underviserne i den grønlandske børneskole slet ikke var seminarieuddannede. De havde enten en kortere kateketskoleuddannelse, hvor de ikke havde lært dansk, eller også havde de slet ingen uddannelse, men var såkaldte læsere, der kun var i stand til at give børnene den allermest nødtørftige undervisning.

Denne forskel i undervisernes kompetence kommer til udtryk i Chr. Berthelsens barndomserindringer fra Qoornooq. Da børnene skulle til konfirmationsforberedelse i Nuuk i 1928, »kunne vi bygdebørn måle os med byboerne, hvad angik bibelhistorie, men der blev grinet dygtigt af os, når vi vove-

Maalmanden tager bolden.

Tegningen af drengene og de unge mænd, der spiller fodbold, er den af Hans Lynges tegninger, der er mest fart over (stk. 93, bind I).

78. Foraar.

Skyer og sol.
Klipper og sne.

En lille snespurv.
En stor sten.

Til et stykke om foråret har Hans Lyngø lavet denne tegning (stk. 78, bind I).

de at sige en enkelt dansk glose. Ja, vores udmærkede lærer kunne ikke gøre for, at han ikke havde tilstrækkelige forudsætninger i dette fag på samme måde som den danske eller grønlandske præst, der underviste bybørnene i faget» (1970:31).

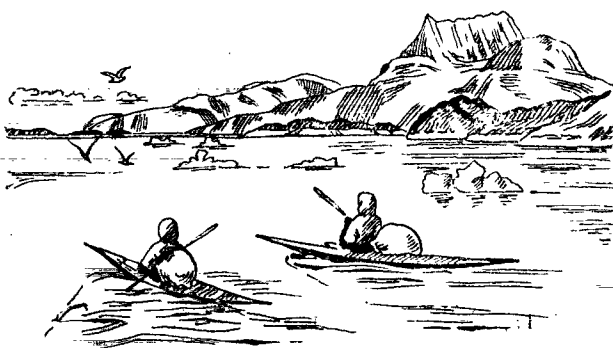
Første bind af »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn« byggede på de erfaringer, som Bugge selv havde gjort med danskundervisning i Nuuk og Sisimiut, og provst Knud Balle, der ligesom Bugge var fuldt dobbeltsproget, havde også afprøvet nogle udkast til danskbogen i Aasiaat. Desuden var bogen blevet benyttet i seminariets yngste klasse, før den gik i trykken (Bugge 1957:146). Hans Lyngø gik på det tidspunkt i den ældste klasse og nåede at blive undervist i, hvordan han selv skulle undervise i de første 16 stykker i bogen, inden bogen forelå trykt (Bugge 1929:3). I 1929 udgav Bugge en omfangsrig vejledning på 100 sider skrevet på grønlandsk for de kateketer, der skulle benytte den danske læsebog i deres undervisning. Her findes

detaljerede forslag til forløbet af 125 undervisningstimer og en særskilt vejledning til sanglege.

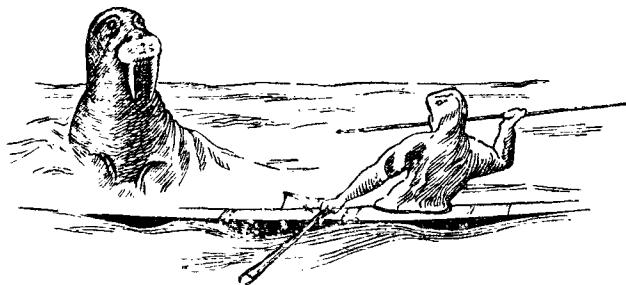
I begyndelsen blev »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn I« brugt på forskellige klassetrin som en introduktion i faget dansk. I forordet til anden udgave af bogen i 1933 fremgår det, at bogen fortrinsvis var beregnet til det andet eller det tredje skoleår. Det var under alle omstændigheder en forudsætning, at børnene havde lært at læse på grønlandsk først.

Bugge slutter sit forord i læsebogen med disse ord: »En særlig tak skylder jeg seminarieelev Hans Lyngø, der med stor beredvillighed har udarbejdet bogens billeder og derved bidraget sit til, at den kan fange børnenes interesse«. Og det gjorde den. Chr. Berthelsen skriver således om mødet med første bind af »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn«, at det var »en skolebog, der tog kegler, fordi den åbnede en ny verden for os, og fordi den var illustreret med tegninger« (1970:31).

1. I dag og i gaar.

Forsidebilledet til bind II, som gentages i stk. 1, viser to kajakmænd, der drager ud på fangst i stille vejr.

Kajakmand harpunerer en hvalros.

Tegningen er brugt som illustration i forbindelse med en beretning om tre fangeres møde med hundredevis af hvalrosser ved Taseralik. Af teksten fremgår det, at fangerne ikke søgte at harpunere hvalrosserne, men kun var optaget af at slippe uskadt over fjorden. Teksten giver iøvrigt udtryk for langt mere dramatik end Hans Lynges tegning: »Hvalrosserne dukkede stadig op omkring dem. Flere havde store stødtænder. Kajakmændene var ikke bange; men der kom stadig flere hvalrosser. En gammel han nærmede sig en af kajakmændene og huggede efter ham. Hvalrossen ramte ikke manden. Den fik kajakken mellem tænderne og halede den ned i vandet. Det var et uhyggeligt øjeblik. De andre troede, at deres kammerat var omkommet; men pludselig gled kajakken op igen. Manden var uskadt!« (stk. 89, bind II). En ældre Hans Lyng kunne have fået meget ud af dette motiv.

1920'erne var sammenlignet med vore dage en billedfattig tid i Grønland. Der var ganske vist fotografier, hovedsagelig fra en fremmed verden, både i Atuagagdliutit og i det nordgrønlandske blad Avangnâmioq. Og væggene i mange grønlandske huse var dengang tapetseret med danske illustrerede blade, som så vidt muligt blev fornyet til jul. Men skolerne var kun undtagelsesvis udstyret med billeder, der kunne bruges i undervisningen, og det stod særligt småt til med billeder med grønlandske motiver.

Adgang til billedmateriale var så begrænset, at Bugge i bogens forord henviser lærerne til at benytte billederne i den grønlandske ABD. I undervisningsvejledningen henviser han yderligere til at bruge »atuainiutit II«, den grønlandske læsebog, som var illustreret med mange billeder fra danske bøger, særligt dyrebilleder. Den var af ældre dato, udgivet af den tidligere grønlandspræst Jakob Kjer i 1880, og selv om den næsten ikke blev brugt mere, eksisterede der dog stadig eksemplarer af bogen rundt omkring. De nyeste bøger til faget grønlandsk »Kalâtdlisut agdlangneq« 'Skriftligt grønlandsk', med små fortællinger, som skulle bruges til afskrift, diktat og genfortælling, og »oqalugtuarfigigat-

I bind II er grønlandsk traditionelt fortællestof repræsenteret med fem historier, deriblandt det sydøstgrønlandske sagn om pigen, der gik over indlandsisen. Det er det eneste, Hans Lyng har illustreret. »Der var engang en stakkels pige. Hun havde det meget slemt, for hendes familie var ond mod hende. Saa en dag flygtede hun fra dem allesammen. Hun tog sine sager og gik. Hun havde kun sin ulo, sin synaal og et par kamiksaaler. Vejret var klart og smukt. Pigen gik grædende ind over indlandsisen. Hun gik og gik ...« Efter en streng tur over indlandsisen, ender historien med, at pigen ser land igen og møder en renjæger, som hun bliver gift med (stk. 21-23, bind II).

Katungea, katungea!
 Mon jeg da tør give slip paa dig,
 naar du vil gaa fra mig i kajak,
 ud for at lege med den blanke fjordsæl,
 ud til fangelegen med de store havdyr.

Hans Linge har her tegnet moderen, der synger for sin lille søn, som skal vokse op og blive fanger. Hun syn-
 ger om fjordsælen, som nysgerrigt kigger efter drengen, og i det tredje og sidste vers rører hun både sin be-
 kymring og sin forventning til, hvad der vil ske i fremtiden, når drengen engang skal ud på fangst i kajak
 (stk. 100, bind II). Der står ikke noget i læsebøgerne om, hvor de tekster stammer fra, som ikke er lavet spe-
 cielt til bøgerne. Sangen her er skrevet af lægen C. M. Norman-Hansen, kendt for bogen »De glade Smils
 Boplads« (1909) og operaen »Kaddara« (1921). Der eksisterer også en grønlandsk udgave af den lille sang,
 idet Jonathan Petersen har oversat den til grønlandsk: »kātungê-â!«.

dlardlavkit« 'Lad mig fortælle dig en hi-
 storie', som også indeholdt små fortæl-
 linger fra forskellige lande incl. Grøn-
 land, var begge uden illustrationer. Den
 første var trykt i 1921 og den anden i
 1926, og de var begge udarbejdet af Pa-
 via Petersens far, seminarielærer Jona-
 than Petersen.

Hans Linge var ikke den første grøn-
 lænder, der illustrerede en skolebog. Det
 var Stephen Møller, som lavede tegnin-
 gerne til den første grønlandske ABD
 med billeder i, der blev trykt i Nuuk i
 1910. Stephen Møller var da død af tu-
 berkulose året før, kun 26 år gammel.
 Der er mange, der i tidens løb er blevet
 charmeret af tegningerne i ABD'en, og
 mange af de mest populære motiver

gengives stadigvæk i forskellige publika-
 tioner. Det gælder bl.a. forsidebilledet
 med pigen, der kigger drengen over
 skulderen, mens han læser i sin bog,
 mens kajakredskaberne dekorativt er
 stillet op ved siden af, tegningen af pi-
 gen, der tæller på fingrene, den lille se-
 rie med drengen, der løber på ski og fal-
 der, og tegningen af børnene, der står
 sammen med kateketen ved det strålen-
 de juletræ.

Hans Lynges tegninger til de danske
 læsebøger er ikke blevet populære helt
 på samme måde, som Stephen Møllers
 tegninger til den grønlandske ABD er
 blevet det. Men også nogle af Hans Lyn-
 ges små tegninger er senere blevet gen-
 givet i forskellige sammenhænge. Det

var således en stor anerkendelse, at en af dem blev genbrugt på forsiden af de grønlandske regnebøger, som Mikael Gam udgav få år efter.

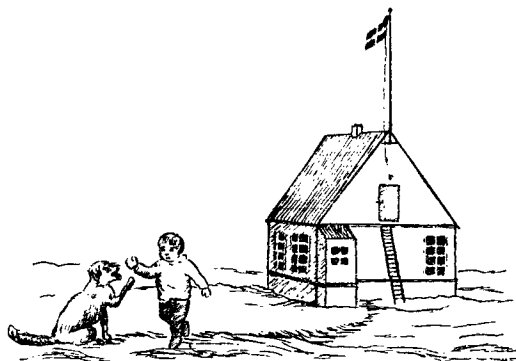
Hans L ynges præstation blev også rosende omtalt i en af datidens rejseberetninger, »On Greenland's Closed Shore. The Fairyland of the Arctic« skrevet af Isobel Wylie Hutchison. Den skotske botaniker besøgte Nuuk i efteråret 1927, og i sin omtale af seminariet og mødet med Bugge nævner hun, at den danske læsebog var »excellently illustrated with original drawings by the young catechist at Julianehaab, Hans Lynge, a former pupil at the seminary« (1930:114-115). Isobel Hutchison var fuld af velvilje overfor alt, hvad hun så i Grønland, men det hører med til billedet, at hun havde visse forudsætninger for at vurdere Hans L ynges arbejder, for hun var selv en habil akvarelmaler, som det fremgår af flere af illustrationerne i hendes bog.

Selv betegnede Hans Lynge, som det fremgår af citatet ovenfor, senere sine tegninger i læsebogen som »ubehjælpssomme«. Set med nutidens øjne er den forsigtige streg vel heller ikke bemærkelsesværdig kunstnerisk set. Men det var også en bunden opgave, hvor tegningerne knytter sig nøje til teksten. Motiverne skulle gengives, så de var let genkendelige for børn. Illustrationerne forklarer de centrale ord i teksten, og de er yderligere trykt direkte under tegningen.

I ét tilfælde har Hans Lynge dog til ladt sig en vis kunstnerisk frihed og dermed opnået, at netop den tegning gør særligt indtryk på en. Det er illustratio-

nen til stykke 20: »Ole skriver tal«, og det var også den, der senere kom på forsiden af regnebøgerne. Til trods for lærerens opmuntrende ord i teksten: »Du er jo dygtig, Ole«, er lille Oles tal ikke særlig perfekte. Tallene står ikke på linie og er temmelig skæve, og femtallet mangler tilmed tværstregen foroven, men man fornemmer på Oles ryg, som han står der i kamikker og anorak, at han gør sig umage. Hans Lynge var naturligvis i stand til at skrive perfekte tal, hvilket han demonstrerede i en illustration i anden del af læsebogen, hvor skolebørnene skulle lære klokken på dansk ved hjælp af 12 forskellige skematisk tegnede urskiver (stk. 34).

Forsiden til bind 1 viser en dreng og en pige, der sidder ved hver deres skolepult, så både piger og drenge havde mulighed for at identificere sig med de flittige skolebørn. I modsætning til Stephen Møllers tegning på forsiden af ABD'en, har pigen her sin egen bog, men at de to børn alligevel ikke var helt ligestillede i samfundet, kan man måske

En hund og en dreng. — Et hus med flag

Det er ikke en slædehund, der optræder her, men en sydgrønlandsk hund (stk. 13, bind I).

43. Karl skal paa jagt.

En dreng med bøsse.

Grønlandske drenges fortrolighed med skydevåben kommer til udtryk i Hans Lynges tegning af »En dreng med bøsse«. I teksten står der bl. a.: »Karl er en dygtig jæger. Han skyder mange ryper. Han kan også skyde harer. Se paa billedet. Karl lader bøszen. Han ser paa rypen« (stk. 43, bind I).

udlede af, at de ikke sidder ved samme pult, men at pigen sidder bag drengen.

Danskbøgerne giver et klart billede af de skarpt adskilte kønsroller i datidens grønlandske samfund. Mændene er forsørgere. Mændene/drengene fisker torsk og laks, fanger sæler og hvalrosser fra kajak, er på jagt efter ryper, rener eller isbjørne, eller er fåreholdere. De kan også være udstedsbestyrer, kateket, tømrer, smed, bager, styrmand, motormand eller karl hos bestyreren. Der optræder også en assistent, en præst og en doktor. De gamle mænd står samlet i en lille

gruppe i det fri. En mand kører med hundeslæde, en anden sejler med sejl-båd. Drengene leger med hundehvalpe, kører med slæde (uden hunde) og spiller fodbold sammen med de unge mænd. Det eneste kvindeerhverv, der nævnes, er sygeplejerske, og det er underforstået, at sygeplejersken ligesom doktoren, bestyreren og assistenten er dansker. Det er kvindernes opgave at tage sig af hjem og familie. Kvinderne/pigerne flænses sæler, koger kød, henter vand, vasker gulv, vasker tøj, stryger, syer og passer børn. Der er dog også en kvinde, der bidrager til at skaffe lidt variation i maden ved at plukke bær, og de to børn, der hjælper hende, er på Hans Lynges tegning snarere drenge end piger. På tegningen, der illustrerer teksten »Skibet er kommet«, ses et dampskib, en motorbåd, to robåde og to kajakker. Det er muligt, at der er enkelte kvinder i robådene, tegningen er for lille til, at man kan se det, men de øvrige fartøjer på tegningen er under alle omstændigheder udelukkende bemandede med mænd. Når vi ser bort fra disse to tegninger, så er der ialt tre tegninger af piger, og de er alle tegnet siddende indendøre, mens der er 14 tegninger med mænd/drenge på, og de er alle bortset fra de to, der er tegnet i skolesituationer, tegnet i aktivitet udendørs.

Selv om der optræder flere mænd/drenge i teksterne end kvinder/piger, så er det dog langt fra så grelt, som man skulle tro ud fra kønsfordelingen på tegningerne. Kvinder/piger er nævnt direkte eller indirekte i mange stykker. I stykket »Sommer« står der f.eks. »Nu bor vi i telte. Der er mange angmagssat-

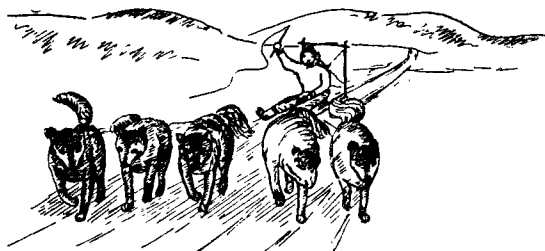
ter i fjorden. Angmagssatten er en lille fisk. Vi tørrer den paa klipper« (stk. 79). Det er underforstået, at »vi« omfatter begge køn, men derefter følger en samtale, hvor to drenge spørger en mand, om de må komme med på renjagt. På tegningen til stykket ser man en dreng stå ved stranden med en ammassætøse, og der ligger ammassætter spredt ud på klippen bag ham; en anden dreng spejder ud over havet.

Vi kender ikke detaljerne i samarbejdet mellem forfatter og tegner, men det er jo muligt, at de begge har fundet det mest »naturligt« fortrinsvis at udstyre bogen med illustrationer af aktive mænd/drenge uden for hjemmets vægge. Under alle omstændigheder var det Bugge, der var ansvarlig for valget af illustrationer.

I børneskolen var piger og drenge i princippet lige: »Hans, hvad bestiller du i skolen? Jeg læser og skriver og regner. Sofie, hvad bestiller du? Jeg læser og skriver. Hans og Sofie, hvad bestiller I? Vi læser og skriver og regner« (stk. 15. »Børnene gør gymnastik to gange om ugen. Baade drengene og pigerne gør gymnastik. Det er sundt og morsomt« (stk. 92). En ny tid var på vej. I 1932 blev den første efterskole for piger oprettet i Aasiaat, og dermed åbnedes der langsomt mulighed for, at piger, i takt med at samfundet ændredes, kunne arbejde med andet end hus- og syarbejde og lossearbejde ved skibsanløb eller evt. som jordemoder.

Der er benyttet ialt 24 tegninger af Hans Lyngé til første bind af danskbogen. Der er en illustration til ca. hvert fjerde stykke, dvs. en tegning på ca. hver

95. Slædekørsel.

En hundeslæde.

Fem slædehunde. En mand paa slæden.

En pisk. Is. Smaa fjelde.

Lille charmerende tegning af Hans Lyngé. Man aner dog, at Hans Lyngé ikke havde set hundeslæder i virkeligheden, da han illustrerede stykket om slædekørsel (stk. 95, bind I).

tredje side; ingen af dem er helsidestegninger. Sammenlignet med de sidste årtiers mange farvestrålende og rigt illustrerede grønlandske skolebøger, tager den gamle danskbog sig ikke ud af meget, men for datidens skolebørn var det spændende at se denne billedlige fremstilling af deres egen hverdag.

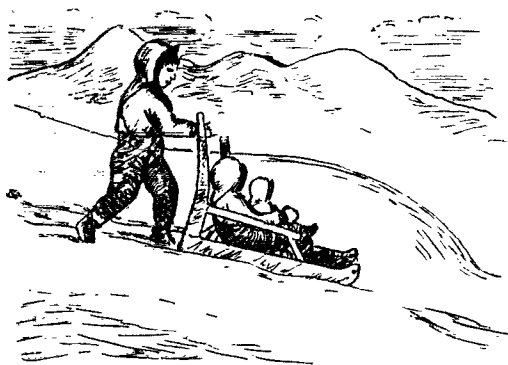
Læsestykkerne i det første bind af læsebogen hører, med undtagelse af nogle sange og sanglege, hjemme i det grønlandske miljø, børnenes »oprindelige og naturlige udgangspunkt«, som Bugge udtrykker det i forordet til »Dansk læsebog for grønlandske skolebørn II«. Anden del af læsebogen er derimod en blanding af danske og grønlandske emner. Hensigten er at søge »at føre børnene et lille stykke ind i særlig danske omgivelser og danske børns forestillingsverden, hvilket formentlig ogsaa skulle være et af formaalene med danskundervisningen«.

I anden del er der betydeligt færre illustrationer, kun 9 til ialt 125 læsestykker, hvortil kommer en række sange og

sanglege. Både børn og lærere må have følt det som en mangel, at der ikke er flere illustrationer. Det kan bl. a. hænge sammen med, at Hans Lynge havde forladt Nuuk i sommeren 1927 for at blive kateket i Qaqortoq, året før anden del udkom. Muligvis har han lavet de tegninger, der er med i bogen, før han rejste, men de kan jo også være fremsendt i et brev. Her er en mere ligelig fordeling af tegninger af mænd og kvinder. På tre ses kajakmænd, mens der er kvinder på to. På en af tegningerne har Hans Lynge tegnet en ung moder med sin lille søn på skødet. Hun synger om hans fremtid som fanger, hvilket er illustreret med en kajakmand.

To af illustrationerne viser dyr fra Danmark. På den ene ser man katte, der leger med mus (stk. 52) og på den andet to storke (stk. 78). Det er vel tvivlsomt, om Hans Lynge på det tidspunkt havde set en levende kat eller levende mus, men det er i hvert fald sikkert, at han havde ikke set en stork. Men han har naturligvis haft mulighed for at se illustrationer af dem i danske bøger. Storken præsenteres som den største fugl i Danmark og også som en af de smukkeste. »Bonden holder meget af storken. Men man må aldrig skyde den, for storken er alles ven«. Det må have lydt temmeligt gådefuldt i grønlandske børns ører. Hanen, som Hans Lynge tegnede sammen med nogle høns i bind II (stk. 14), var kendt ved selvsyn af en del grønlandske børn. Der er en særlig flot hane i bind I. I første bind af læsebogen er der også tegninger af ammassætter, en torsk, en snespurv, en rype, en hare, hunde, geder og en sæl. I bind II har

66. Juleferie.

Børn. En slæde. Fjelde.

Stykket med overskriften »Juleferie« begynder med ordene: »Smedens og bagerens sønner kører i slæde. De har juleferie« (stk. 66, bind I).

Hans Lynge yderligere tegnet en hvalros med overkroppen løftet op fra vandet, der kigger ned på en kajakmand, der sidder klar med løftet harpun (stk. 9).

I forordet til første bind af danskbogen gav Bugge en foreløbig vejledning i, hvordan lærerne skulle anvende bogen. Overalt, hvor det var muligt, skulle lærerne forklare betydningen »a) gennem demonstration, b) ved tegninger på den store tavle og c) gennem samtale med børnene paa dansk. Dette bør i videst muligt maal gaa forud for en øjeblikkelig oversættelse til grønlandsk. Oversættelse kan f. eks. anvendes i slutningen af timen som et sidste middel til at sikre sig, at det allerede gennemgaaende er fuldt forstaaet. Normalt bør det danske sprog anvendes i den største del af timen«.

Det har ikke været mange lærere, der har været i stand til at leve op til disse ideelle krav. Ifølge Bugge byggede bogen i hovedsagen på principper, der var

fremsat af den fremtrædende sprogforsker Otto Jespersen. Men selv om læsebogen også byggede på pædagogiske erfaringer gjort i Grønland, og selv om der skete visse ændringer i senere udgaver på grundlag af de erfaringer, der blev gjort med brugen af bogen, så har den set med eftertidens øjne været en svær begynderbog i et fremmedsprog.

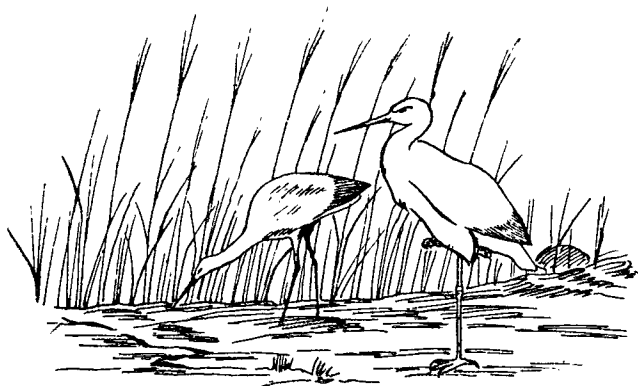
Hans L ynges tegninger kom til at spille en central rolle ved danskundervisningen i Grønland gennem ca. 30 år. I det vejledende forord skriver Bugge, at bogens billeder stadig bør være udgangspunkt for samtaler mellem lærer og elever, og at man bør vende tilbage til billeder, der allerede er gennemgået, efterhånden som børnenes ordforråd vokser. Læreren bliver også rådet til hyppigt at tegne billederne af på tavlen og imens

37.

En lille boplads.

Illustrationen viser »En lille boplads«. Tegning og tekst er meget nøje knyttet sammen. I teksten hedder det bl. a.: »Fiskerens hus er meget lille. Fiskerens baad ligger paa stranden. Han fisker hver dag. Der er mange ulke og torsk. Vi bor i det store hus.« Derefter følger en række spørgsmål: »Hvad ser du paa billedet? – Hvor mange huse er der? – Hvordan er fiskerens hus? – Hvor ligger hans baad?« o. s. v. (stk. 37, bind I). Begge huse ser ud til at være tørvestenhuse med husgang, men det er næppe tilfældigt, at det er fiskeren, der bor i det lille hus, og fangeren, der bor i det store hus.

Storken gaar i enge.

Stork, stork langeben,
hvor var du saa længe?
Saa du kong Faraos høje sten?
Gik du i Nilstrømmens enge?

Et af de stykker i bind II, som ifølge udgiveren Aage Bugge skulle søge »at føre børnene et lille stykke ind i særlig danske omgivelser og danske børns forestillingsverden«, handler om storken. Hans Lynge har tegnet storken stående på ét ben som illustration til verset:

Stork, stork langeben
med de røde hoser,
hvor har du gjort af dit ene ben?
Blev det i Faraos moser? (stk. 78, bind II).

forklare, hvad det er, han tegner, og derefter lade eleverne gøre det samme. Tegningerne indgik også i øvelser i skriftligt dansk, hvor børnene skulle beskrive, hvad de så på tegningen. Både lærere og elever blev på den måde meget fortrolige med Hans L ynges små tegninger.

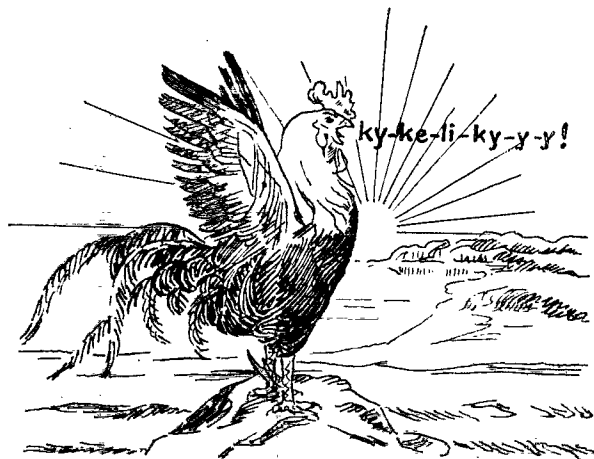
Hans Lynge var nok under alle omstændigheder blevet billedkunstner, men det må have haft en positiv virkning også på længere sigt, at han blev taget alvorlig som tegner i sine helt unge dage og fik som opgave at illustrere de første rigtige danske læsebøger for grønlandske skolebørn.

Benyttet litteratur

- ABD. Tegninger af Stephen Møller. København. 1910.
- Berthelsen, Christian: taimane/Dengang. Tegninger af Karl Peter Andersen. (Nûk) 1970.
- Bugge, Aage: Dansk læsebog for grønlandske skolebørn I-II. Tegninger af Hans Lyng. Godthaab: Godthaab Seminarium. 1926-28.
- Bugge, Aage: K'avdlunátut atuartitsisunut ilitersúsiat. Nûk: ilíniarfigssúp naqitertitai. 1929.
- Bugge, Aage: Nûp ilíniarfigssuanit 1925-mit 1934-p erqânut/Fra Godthåb seminarium omkring 1925-34. I: ilíniarfigssuaq 1907-1957. nagdliútorsiornerme atuagkiaq/Godthåb seminarium 1907-1957. Jubilæumsskrift. árqigssuissut/redaktion: K. Binzer, K. Heilmann, Nik. Rosing. Godthåb: Godthåb seminarium. 1957. s.135-151.
- Godthaabs Seminarium. Aarsberetning 1921-1922 til 1926-1927. Godthaab. 1922-1927.
- Hutchison, Isobel Wylie: On Greenland's Closed Shore. The Fairyland of the Arctic. With a Preface by Knud Rasmussen. Edinburgh: William Blackwood & Son. 1930.
- Jûlut (= Jørgen Fleischer): erqumtsuliortup nunavtínik isumá/En kunstners syn på Grønland. (Interview med Hans Lyng). Atuagagdliutit/Grønlandsposten 106(18):6-7. 1966.
- Kjer, Jakob: atuainiutit I-II. Kjøbenhavn. 1880.

- Lyng, Hans: ilíniarfigssúp ingerdlausiaata ilamerna Aage Buggemut pigititaq/Lidt om seminariets historie tilegnet Aage Bugge. atuarfit ilagítldo/Skole og kirke 11(7-8):13-19. 1964.
- Lyng, Hans: Et åbent brev til Frederik Nielsen. Atuagagdliutit/Grønlandsposten 115 (42):17. 1975.
- Lyng, Hans: Frederik Nielsen (Faré) fylder snart 80 år. Atuagagdliutit/Grønlandsposten 125 (37):21. 1985.
- Lyng, Hans: Grønlands indre liv II: Erindringer fra seminarietiden. Nuuk: Atuakkiorfik. 1988.
- Nielsen, Frederik: Pavia Petersen. I: kalátdlit taigdliortue tatdlímat - Fem grønlandske digtere. Nûk: Grønlands kulturelle råd/Kalátdlit - nunâne kulturråde. 1956. s. 101-126.
- Nielsen, Frederik: ilíniartûnerma nalâ - Fra min elevtid. I: ilíniarfigssuaq 1907-1957. nagdliútorsiornerme atuagkiaq/Godthåb Seminarium 1907-1957. Jubilæumsskrift. árqigssuissut/redaktion K. Binzer, K. Heilmann, Nik. Rosing. Godthåb: Godthåb Seminarium. 1957. s. 151-160.
- Petersen, Jonathan: Kalátdlisut agdlangneq. oqalugtuárqat. Nûk: ilíniarfigssúp naqiterivigtâne naqitigkat. 1921.
- Petersen, Jonathan: oqalugtuarfigatdldarlavkit. oqalugtuat oqalualárutldo inuiaqatigíngnit ássigíngitsunit pissut. Nûk: ilíniarfigssúp naqiterivigtâne naqitigkat. 1926.

33. Staa op.

En hane.

Hans Lynges prægtige hane står på sin klippeknoed og forkynnder, at nu er det tid til at stå op. Hanen i Aage Bugges danske begynderbog for grønlandske skolebørn fra 1926 er et led i en tradition, der kan spores tilbage til den ældst bevarede danske ABC fra 1649, hvor der som eneste illustration var en hane, et gammelt symbol på årvågenhed (stk. 33, bind I).